

LLIBRES

Antoni Romeu i Alemany

LA FIL·LOXERA. LA HISTÒRIA, LA GENT, LA FESTA.

Ed. Comissió Festa de la Fil·loxera.
Sant Sadurní d'Anoia 2002.

El llibre ens dona a conèixer una de les festes més noves del calendari folklòric del Penedès i té com a referència històrica la plaga que a finals del segle XIX va atacar les vinyes a tot el terme de Sant Sadurní d'Anoia, i va abocar la seva població a una situació crítica en veure trontollar la principal font d'ingressos de les famílies que vivien del seu conreu.

Aquesta terrible plaga fou vençuda gràcies a la tenacitat i a la lluita persistent d'uns prohoms de la vila, uns personatges amb noms i cognoms que, juntament amb la resta de la pagesia local, van arribar a superar l'adversitat d'aquells anys al mateix temps que posaven els fonaments d'una nova activitat de caire agrícola-industrial que havia de singularitzar el treball de la població al llarg del segle XX.

La fil·loxera és el nom d'un insecte devastador. També ho és del títol del llibre i de la festa, una festa que l'autor va desgranar al llarg de les cent cinquanta-cinc pàgines, il·lustrades amb fotografies i on s'expliquen pas a pas els diversos elements de la festa, la seva incorporació així com una síntesi biogràfica dels seus personatges.

A més d'això, també descriu el com i el perquè de la seva creació, la gent que hi ha intervingut, la que es va incorporant, així com l'estructura per a preparar durant l'any la gran manifestació que comença ja el dia 7 al vespre, i que assoleix el seu màxim esplendor amb l'espectacle

folklòric del dia 8 de setembre, diada principal de les fires i festes de Sant Sadurní d'Anoia.

L'espectador que no la conegui quedarà contagiada per l'ambient que es viu en totes i cada una de les actuacions que tenen lloc a la plaça de l'Església, lloc on es presenten l'escenificació i els balls dels diferents elements que en formen part, amb una música que té la virtut de trasbalsar el públic i identificar-lo plenament amb ella.

Per a la gent que ja coneix la festa de la fil·loxera, aquest llibre és també una oportunitat per revivir-la i, sobretot, per saber quelcom més d'aquell passat històric que ara, amb l'alegria de festa, foc i música, es presenta en un espectacle folklòric per a celebrar la victòria sobre l'acció d'un insecte que va sembrar de pànic i desolació no solament els viticultors penedesencs, sinó molts d'altres que configuraven el cens agrícola espanyol.

LL. E.

Antoni Saumell i Soler

VITICULTURA I ASSOCIACIONISME A CATALUNYA. ELS CELLERS, COOPERATIUS DEL PENEDES (1900-1936).

Ed. Diputació de Tarragona. Tarragona 2002.

El fracàs del cooperativisme al Penedès.
Un cas d'associacionisme agrari contemporani.

Hem hagut d'esperar quatre anys per veure publicada la tesi doctoral d'Antoni

Saumell, presentada l'octubre del 1998 a la Universitat Pompeu Fabra, en la qual l'autor conrea el seu magisteri. Ha estat una espera massa llarga per a una recerca rica en fonts documentals, modèlica en l'estructura i la metodologia, brillant en l'anàlisi i suggeridora en les conclusions ben travades. Tanmateix, els estudiosos del tema agrairan la inserció de l'aparell crític, documental i bibliogràfic sovint bandejat, per raons editorials, en el moment de publicar-se les tesis doctorals i que en aquesta ocasió el patrocini de la Diputació de Tarragona ha permès incloure, a l'ensem d'un breu apèndix fotogràfic.

Antoni Gavaldà, el director de la tesi i reconegut especialista en l'associacionisme agrari català contemporani, explicita en el seu pròleg l'aportació decisiva de la recerca de Saumell per omplir un dels buits més punyents de la historiografia del societarisme pagès i, molt especialment, del moviment cooperatiu català. No es tracta simplement d'afegir una nova peça comarcal al mapa dels estudis desenvolupats aquests darrers anys, sinó d'explicar de manera satisfactòria, empíricament, les raons de la feblesa del model cooperatiu en una zona coberta de vinyes, punta de llança del sector vitivinícola, quan precisament fou en aquest sector on nasqué i s'arrelà amb més força el cooperativisme agrari. L'autor, diguem-ho d'antuvi, aconsegueix amb escreix omplir aquest forat i respondre amb convicció a aquest interrogant.

L'estructura del llibre palesa un esquema trinitari ben definit: la primera part ens introdueix en l'associacionisme agrari a Catalunya i el Penedès durant el primer terç del segle XX (1900-1936), la segona analitza amb exhaustivitat els pioners del moviment cooperatiu vitivinícola penedesenc (El Sindicat Agrícola del Vendrell), i la tercera i darrera part descriu les llums i ombres de la via cooperativa com a projecte per a la modernització eco-

nomicoempresarial i la solució de la problemàtica comercial, a partir de l'estudi dels sindicats de Llorenç, Moja, Banyeres, la Granada i les Cabanyes. Antoni Gavaldà subratlla amb encert l'anàlisi econòmica com a fil conductor de la recerca i es distingeix dels estudis del mateix Gavaldà —o meus—, més interessats en els aspectes socials i polítics de l'associacionisme agrari i del moviment cooperatiu. Per Saumell la consolidació, després de la crisi agrària del final de segle, d'unes explotacions familiars amb capacitat de resposta individual enfront dels nous reptes tecnològics i de la modernització del sector contribuï a deturar l'expansió del fenomen cooperatiu. En aquest sentit, i aquesta és la tesi de l'autor, el fenomen cooperatiu, impulsat per propietaris i professionals de fora del sector, obeïa més a raons ideològiques —frenar l'ascens del socialisme i el col·lectivisme a partir de l'anomenat Trienni Bolxevic (1917-1920)— que no pas a econòmiques.

Tot amb tot, la preeminència de l'anàlisi de les estructures econòmiques de producció, comercialització o financeres no significa l'exclusió dels factors socials i polítics, ans al contrari, és des de la perspectiva econòmica que s'entenen millor les diverses propostes i els conflictes que sacsegen les diferents comunitats rurals. A més, per a qui no conegui l'autor, la passió de Saumell per la gent, la seva gent, aconsegueix dotar de tinta calenta i d'emocions l'explicació dels fenòmens més purament econòmics, des dels balanços econòmics fins a l'activitat prestamista de la Caixa Rural.

Malgrat la fundació primerenca del Sindicat Agrícola del Vendrell (1906) i del seu celler cooperatiu (1911), en el període estudiat només s'aconseguien enlairar vuit cellers cooperatius, cinc a l'Alt Penedès i tres al Baix Penedès, els quals es posarien en funcionament durant el Trienni Bolxevic. A diferència d'altres contrades, el cooperativisme no fou l'esperó de la modernització tecnològica i al capda-

vall fracassà, així mateix, en el control efectiu dels processos de comercialització dels vins. L'autor apuntarà a la fragilitat financera i l'error d'elaborar vi a doll i després vehicular-lo cap a mercats a través dels circuits comercials tradicionals, ja existents. En paraules del mateix Saumell: «Els cellers cooperatius penedesencs de principis de segle mai aconseguiren constituir una alternativa comercial diferenciada dels circuits tradicionals del comerç del vi que ja existien a la comarca. Les seves limitacions socials, econòmiques i financeres i l'adopció de polítiques d'abast limitat, per no dir equivocades, configuraren un cooperativisme vitivinícola amb una capacitat de reacció molt limitada davant els reptes de l'economia i dels mercats capitalistes».

La pluralitat ideològica dels dirigents cooperatius, des dels dinàstics fins als republicans passant pels catalanistes, no ens han d'amagar la seva orientació socialment conservadora. Així doncs, mentre a d'altres comarques el cooperativisme farà un paper positiu de mobilitat social i fins i tot d'impuls de l'accés a la propietat de la terra conreada, al Penedès les cooperatives contribuïren més a la preservació de l'estatus quo socioeconòmic vigent que no pas a una millora substancial de les condicions de vida dels pagesos associats. Ras i curt: al manteniment de l'ordre establert en temps de turbulències i de canvis socials i polítics.

El llibre d'Antoni Saumell convida a noves reflexions en el camp dels estudis històrics i esdevé un model per a l'anàlisi més econòmica d'aquest fenomen. El tall cronològic del 1936 ens deixà molts interrogants referents a la repercussió de la guerra i la revolució, la instauració del franquisme, la segona gran onada de fundacions de cellers cooperatius als anys seixanta i setanta i, sobretot, el cas reeixit de la gran cooperativa de segon grau COVIDES, que a hores d'ara controla la meitat de la producció de raïm per a cava i ha esdevingut un interlocutor

potent davant les grans empreses embotelladores del sector. Tot un programa de recerca, esbossat pel mateix autor, al qual des d'aquí esperonem a posar fil a l'agulla amb la certesa que el mestratge demostrat en aquesta recerca ens permetrà gaudir d'unes respostes satisfactòries.

Andreu Mayayo i Artal
("Plecs d'història local". Núm. 103.
Febrer del 2003, a *L'Avenç* núm 277).

Vicenç Villatoro

LA CIUTAT DEL FUM

Ed. 62. Barcelona 2001.

Fins i tot seria possible que el lector penedesenc s'acostés a aquesta novel·la pensant que es tracta d'una narració amb caire coral, una mostra àmplia de les veus d'una ciutat —Terrassa— i un temps —els anys cinquanta del segle XX—, amb una tonalitat que hom pensa que podria ser transferible a alguna de les capitals penedesenques, tot canviant el paper dels telers pel de la indústria, o pel del vi o el cava. Però quan porta una cinquantena de pàgines i arriba al capítol tercer hom s'adona ja que la convergència entre els personatges fa més soroll que les teixidores i l'estructura de la novel·la va per una altra banda de tan clara com es dibuixa.

És així que, tot i tenir molt marcat el paisatge urbà de Terrassa en aquells anys de postguerra, la ciutat no és la protagonista de la ficció imaginada per Villatoro, que, sense entrar amb decisió en la descripció urbana, ens dibuixa tan sols un decorat, un decorat ampli i total, ben apuntat. El pes de la història és aquí assimilable no a l'espai, sinó al temps, en la postguerra, un temps en el qual tots s'han definit ja com a perdedors. Aquesta és una novel·la de vençuts, els d'una banda i els de l'altra, el temps dels que van perdre i el d'una ciutat que també va perdre.

Villatoro hi treballa des de la trama narrativa i l'argument que sosté el fil de la història. Ho fa amb un domini impecable del temps i, al mateix temps, amb una notable concisió en l'ús de recursos. Elements que ens fan veure alguns personatges poc dibuixats, com és el cas del cap de la policia, o el de la mateixa víctima en el crim que s'explica a les pàgines del llibre. Un i altre són perdedors en el seu temps i les condicions dels anys cinquanta. Sense detalls, l'autor no hi vol entrar i dona moltes coses per enteses o suposades, de manera que no sabrem, posem pel cas, com és que l'inspector no va a la recerca de la noia que ha trucat a l'acusat.

La intenció de fons d'aquest brillant exercici narratiu no és tampoc la trama policíaca, un fet i un desenvolupament que resulta més que previsible, tampoc vol situar-la específicament en la història d'una ciutat que se sentirà certament trasbalsada en conèixer els esdeveniments. La que ens porta Villatoro és la trajectòria dels personatges, d'un grapat de perdedors que viuen atrapats en una amargor que els ve de temps passats, personatges que sobreviuen sense concedir l'oblit, marcats per les condicions d'un temps que ja no és seu quan s'esdevenen els fets però que encara els té factures pendents. Tant se val que creguin que poden amagar-se en el dia a dia, com en Cardona ho fa en la història de les cançons que interpreta amb una orquestra en diades i festes majors.

Tan sols una conjunció d'elements és suficient per desembolicar romanents del passat. I tot plegat tenint en compte que el temps ho canvia tot i que aquells que en altra època havien estat protagonistes de la guerra o la postguerra ara veuen com la ciutat tomba al seu redós sense que sigui possible aturar-la en nom del passat, en base a un progrés que fa tirar endavant la immigració, amb el creixement de l'espai urbà i amb la incorporació de barris nous que no fan altra cosa que desdibuixar els punts de referència d'altres èpoques.

J. S. i B.

Elisenda Cristià Balsells

ELS MASSANA DE LA SELVA DEL CAMP, 1925-2000, 75 ANYS D'HISTÒRIA DE TALLERS MASSANA.

Cossetània edicions. Valls. 2002.

Monografia del taller de serralleria fundat el 1925 pel vilanoví Joan Massana Llauredó a la Selva del Camp. A causa de la crisi de la fàbrica Pirelli Joan Massana es veié obligat a emigrar de la seva vila nadiua envers el Camp de Tarragona. Inicialment es col·locà de soldador en una casa de Reus i posteriorment, als vint-i-cinc anys d'edat, es traslladà a la veïna Selva del Camp, on exercí el seu ofici de serraller. Allà coneix la que serà la seva esposa i forma família. Gràcies a un premi de la loteria estatal aconsegueix establir-se per compte propi.

Entre el 1929 i el 1931 neixen els seus fills, Francesc i Josep. El primer es dedicarà inicialment al món del teatre a Barcelona i Madrid, mentre que el segon continuà amb el seu pare. Amb els anys l'empresa familiar prospera, s'adequa a les necessitats del mercat i amplia les seves activitats cap als pous d'aigua i altres sectors.

En el primer quart de segle XX la Selva era una vila bàsicament agrària (72% de la població activa), ben comunicada per ferrocarril i a prop d'una gran ciutat, Reus.

El llibre és un bon exemple de les peripècies d'un emigrant de Vilanova i la Geltrú al Camp de Tarragona des del punt de vista del lloc d'arribada, la seva adaptació i integració. S'acompanyen nombroses fotografies, l'arbre genealògic, quadres estadístics i llistats de proveïdors, clients i treballadors.

Josep M. T. Grau i Pujol